

## ЕТНОЛОГІЯ

УДК 391(477.87)(=1.23)

### ТРАДИЦІЙНИЙ НАРОДНИЙ ОДЯГ ЛЕМКІВ ВЕЛИКОБЕРЕЗНЯНИЩИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

Коцан В. В. (Ужгород)

*У даному дослідженні на основі польового матеріалу, наявної літератури, фондів зібрань етнографічних, історико-культурних та краєзнавчих музеїв області автором проведено комплексний аналіз народного одягу лемків Великоберезнянищини. Окремо подається детальний опис жіночого та чоловічого комплексів вбрання досліджуваного регіону. При їх характеристиці основна увага звертається на деталі крою окремих компонентів вбрання, подаються замальовки крою. Локальної своєрідності сорочкам надавала вишивка, закомпонована у безлічі варіантів орнаментальних композицій. Характеристику традиційного народного одягу лемків Закарпаття автор доповнює відомостями про звичаї та обряди, пов'язані із тим чи іншим видом вбрання. На окрему увагу заслуговує весільне вбрання та народна обрядовість, пов'язана з ним.*

**Ключові слова:** одяг, лемки, сорочка, крій, вишивка, спідниця, фартух, пояс, гуня, сірак, хустка, чепець, заплітки, намисто, чоловічі штани, шапки.

Одяг населення Закарпатської Лемківщини – це одне із надбань матеріальної та духовної культури українців Закарпаття. У ньому, як і у вбранні інших етнографічних регіонів області, знайшли своє відображення найкращі досягнення ткачів, кравців, кушнірів, вишивальниць. Одяг лемків був пристосований до кліматичних, географічних умов, ландшафту. Він зручний у носенні, відповідав вимогам праці, відпочинку. У вбранні лемків панував величавий ритм, яким було багате навколишнє середовище. Цей ритм повторювався в оздобленні вишивкою сорочок, спідниць, фартухів, лайбиків, розмаїтті стрічок на фартухах, комбінаціях вишивки та декоративних загинок на спідницях, у вдалому чергуванні вільно кроєних і приталених форм вбрання. Жіночий одяг облягав фігуру і розширювався донизу. Чоловіче вбрання підкреслювало стан, розширювало лінію плечей.

В Україні немає окремих праць, присвячених одягу лемків. В цілому народний одяг лемків досліджувався багатьма ученими, що вивчали українське традиційне народне вбрання.

Науковці початку ХХ ст., виділяючи локальні відмінності художньої образності народного вбрання бойків та лемків, окреслюють багато спільних рис. Одним із перших про це зауважує Ф.Вовк. Автор описує «виняткову» жіночу сорочку «...лемків та деяких бойків...», яку «...роблять зборами зі складками коло шиї, але складки ці незвично численні, особливо спереду, де вони становлять щось на кшталт фалдової манішки...» [30, с. 146–147]. Очевидно, що мова йде про сорочку «опліччя» яка є характерною як для традицій бойківської народної ноші, так і лемківської.

Про сорочку «опліччя» згадує і С.К. Мавковський у праці «Искусство Подкарпатской Руси». Дослідник конкретизує її побутування серед лемківського жіночого населення [40, с. 38].

Вітчизняні науковці другої половини ХХ ст. провели детальніший аналіз крою, вишивок одягових компонентів, звернули особливу увагу на локальні особливості народної ноші. Праці Р.Захарчук-Чугай, О.Полянської, Л.Бурачинської – вагомий внесок у вітчизняну науку про народний одяг, його духовно-мистецьку сутність [29; 35; 44].

Опис лемківського народного одягу північних схилів Карпат зустрічаємо і у роботі І. Красовського. Автор вдало описує чоловіче, жіноче вбрання, спільні компоненти чоловічого та жіночого одягу західної, центральної, східної частин Лемківщини [38].

Важливі відомості про народне вбрання лемків зустрічаємо в працях К.Матейко, Г.Горинь, М.Білан, Г. Стельмащук [28; 31; 41].

Лемківському вбранню присвячено один із розділів комплексного дослідження «Лемківщина: Історико-етнографічне дослідження». Автори стисло описують чоловіче, більш детальніше жіноче вбрання, але одяг закарпатської частини Лемківщини не згадують [47].

Опис народного вбрання лемків Закарпаття кінця ХІХ – 40-х рр. ХХ ст. подає у своїй статті старший науковий співробітник відділу народного мистецтва та етнографії Закарпатського краєзнавчого музею І. Грибаніч. Автор чітко описує народне вбрання лемків Тур'янської та Ужанської долин, при цьому наводить етнографічні паралелі між одягом закарпатських лемків та вбранням лемків центральної, західної та східної частин Лемківщини [33].

Метою даного дослідження є спроба на основі польового матеріалу, зібраного у селах Великоберезнянського району, наявної літератури, фондових зібрань етнографічних, історико-культурних та краєзнавчих музеїв області, провести комплексний аналіз народного одягу лемків Великоберезнянщини.

Цілком закономірно, що одяг етнографічної групи лемків Закарпаття має багато спільних рис з одягом населення інших етнографічних груп, що населяли область: виготовлення з однакових на всій території матеріалів (полотна, сукна, шкіри), способів ношення, елементів декору. Водночас, одяг лемків – яскраве, самобутнє, неповторне явище матеріальної культури українського народу.

Етнографічна група українців-лемків здавна населяла північні і південні схили Низьких Бескид між р. Саном і р. Ужем на сході та Попрадом і Дунаєм на заході. Під Лемківщиною розуміють заселену українськими горянами область, розташовану по північним і південним схилам українських Карпат. Ця область складала єдине ціле в етнографічному відношенні, хоча належала до різних державних утворень [37, с. 21; 49, с.48].

Після Першої світової війни північна частина Лемківщини опинилась у складі Польщі. Південна частина Лемківщини з 1919 року знаходилась у складі Чехословаччини (нині – Словаччини), а її східні окраїни, тобто села долини р. Ужа, з кінця 1938 р. входили до складу Карпатської України, з квітня 1939 р. – до складу Угорщини, з 1946 р. – до складу Закарпатської області України. Русинів-українців Східної Словаччини нині прийнято називати південними лемками, а територію їхнього розселення Південною Лемківщиною [36, с. 1275].

У джерелах слово «лемко», «лемки» зустрічається з XVI ст. У науковій літературі його вперше вжив у 1834 р. О. Левицький, а потім у 1841 р. І. Вагилевич, у 1844 р. – П.Й. Шафарик, у 1851 р. – В. Поль, а в 1860 р. з'явилась публікація О. Торонського «Русини-лемки». Більш значного поширення у літературі слово «лемко» набрало у другій половині XIX ст., хоча тоді лемків називали ще русинами. Після Першої світової війни під впливом друкованого слова поступово поширювався етнонім «лемки» як самоназва, йшло встановлення локальної етнографічної самосвідомості [49, с.49].

Етнографічний район закарпатських лемків займає села правого берега верхів'я р. Ужа (Верховина Бистра, Лубня, Загорб, Стужиця, Домашин, Княгиня, Стричава, Завосино) на Великоберезнянщині та села Новоселиця і Зарічево на Перечинщині. Він займає територію близько 164 км<sup>2</sup> [49, с. 51].

Зібраний нами матеріал дає можливість наступним чином охарактеризувати народне

вбрання лемків Великоберезнянського району. Одяг тут, як і у інших місцевостях, виготовляли із домотканого (конопляного чи лляного) полотна, сукна, шкіри. Згодом фабрична промисловість витіснила із широкого вжитку домашнє сукно, лляне і конопляне полотно. Їх замінили бавовняні, атласні та ситцеві матерії, фабричні вовняні тканини. Однак, процес цей відбувався нерівномірно. У деяких селах вироби із домашніх тканин залишались у побуті ще й у середині XX ст.

За функціональним призначенням вбрання розподілялося на щоденне, святкове, обрядове. Щоденне вбрання виконувало захисну функцію, тому його виготовляли з недорогих матеріалів, не оздоблювали або оздоблювали дуже скромно. Іноді буденним вбранням ставало зношене святкове. Під час роботи необов'язково одягали всі складові строю. У теплі дні можна було працювати лише у штанах або штанах і сорочці. Жінки теж могли працювати лише у сорочці та спідниці.

Святкове вбрання, крім захисної, виконувало й естетичну функцію. В обрядовому строї до виконання функцій додавалась обрядова та знаково-символічна, що визначали вибір матеріалів для виготовлення всіх складових частин вбрання, більш складних композиційних схем, багатство декору й особливості ношення. Обрядове вбрання доповнювалось складовими частинами, виготовленими тільки для певного обряду (весільні вінки, чепці, хустки тощо).

Кожна жінка намагалася виготовити для себе та всіх членів своєї сім'ї нове вбрання. До Різдва жінки пряли, по Різдві – ткали на ткацьких станках («кроснах»). Навесні, коли розтане сніг, полотно вибілювали на сонці, розстеляючи його на траві. Після цього полотно починали кроїти й шити сорочки. До того як вийти у 16-18 років заміж, кожна дівчина повинна була вміти виконувати всі жіночі роботи.

Цікавими є деякі обряди та повір'я, пов'язані із виготовленням одягу. Люди вірили, що шити одяг на порозі чи на дворі не можна, бо в такому разі миші погризуть коноплі, а під хатою заведеться змія. Жіночі роботи пов'язані з рядом заборон, що стосуються днів тижня та річних (календарних) свят. Коли ці заборони порушували, то вірили, що вищі (небесні) сили починають мститися. У першу чергу, це стосувалося прання і шиття. Так, наприклад, влітку дозволялося ткати лише вовну. Взагалі, у певний час, виконувалися певні роботи [45, с. 444].

На Лемківщині, як і в інших регіонах України, вбрання ділилося на чоловіче та жіноче. При крої та декоруванні враховували стать і вік майбутнього носія. Чоловіче вбрання декорували скромніше від жіночого.

Комплект жіночого народного вбрання лемків Великоберезнянщини включав у себе ко-

ротку сорочку («пліччя»), спідницю («фартух», «біленьк», «ряшеник»), фартух («препиначка», «запиначка»), безрукавки («візитки») з фабричної матерії, сукняні безрукавки («камізельки»),

піджак («сірак», «серак»), гуню («гунча»), хустки, чепці («чупці»), прикраси із бісеру («монистята», «бархатки», «баршанки»), постолі («ходоки», «бочкори»), чоботи («чизми») [27].

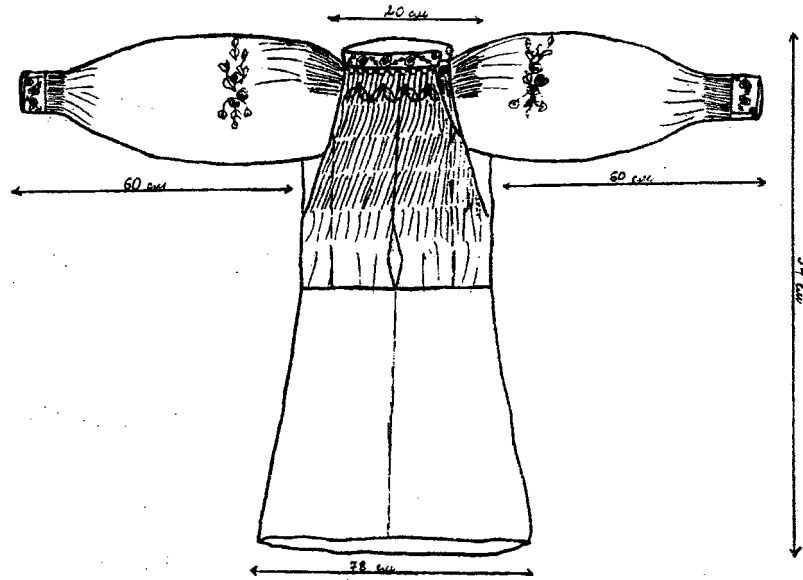


Рис. 1. Крій жіночої сорочки з с. Лубня Великоберезнянського району. Рисунок автора.

У селах Верховина Бистра, Лубня, Загорб, Стужиця, Домашин, Княгиня, Стричава, Завосино на Великоберезнянщині побутовали короткі («курті») жіночі сорочки («пліччя»). Шили їх із домотканого конопляного чи лляного полотна. Кроїли сорочки із трьох піл, дві з яких формувались шляхом перегинання прямокутних шматків полотна навпіл по довжині. У передній частині поли зшивали, посередині утворювався з'єднувальний шов. У задній частині до двох основних пілок додавали ще одну вужчу. З середини 40-х рр. ХХ ст. дві пілки, що перегинались робили ширшими. У результаті цього відпадала потреба вшивати третю пілку. До утвореного таким чином стану сорочки пришивали підшивку («надшувку») із конопляного полотна («пущое полотно»). З 30-х рр. ХХ ст. «надшувки» шили й із фабричних матерій. Так, у сс. Стужиця та Загорб зустрічались сорочки із «надшувками» з довгого (85-120 см) шматка вафельної матерії. Із-за нестачі матеріалу їх могли зшивати із декількох шматків полотна різної величини. Найчастіше це були відходи від кроєння самих сорочок (див. рис. 1) [13; 14; 27].

Передню (нагрудну) частину сорочки збирали («рямили») голкою («іглицьов») на 15-20 ниток, а задню, разом із верхньою плечовою частиною рукавів – на 2 нитки у дрібні складочки («рями»). Поздовжній розріз (10-15 см) робили спереду, з правої сторони. Застібувався він на гудзик, найчастіше голубий. До верхньої частини стану сорочки, поверх морщення, пришивали вузький (1,5-2 см) комірець. По бокам сорочки робили спеціальні вирізи трикутної форми для

вставлення рукавів. Рукави довгі, широкі, цільнокроєні, морщені навколо манжет («коло рук», «пшувня») на 5-6 ниток. До рукавів, поверх морщення пришивали манжети з глибоким поздовжнім розрізом, що застібувався на голубі гудзики. Місце з'єднання манжет із рукавами оздоблювали декоративними швами з дрібних хрестиків.

Починаючи з 20-х рр. ХХ ст. жіночі сорочки лемків Великоберезнянщини почали оздоблювати різноманітними мережками, як ручної роботи, так і фабричними. Ними декорували низ вузьких комірців та манжет. На сорочках з сс. Верховина Бистра, Лубня коміри та манжети декорували фабричними мережками, пронизаними атласними стрічками білого кольору [27].

На всіх сорочках жінок-годувальниць під збиранням передньої частини робили поздовжній розріз («розпірку»).

Сорочки декорували вишивкою геометричного, а з 20 – 30-х рр. ХХ ст. рослинного характеру, виконаною техніками хрестик («хресточком»), гладь («мотано»). Вишивкою традиційно оздоблювали вузький комірець («обшивку»), нагрудну частину (поверх морщення), плечову частину рукавів («через плече») та манжети («коло рук», «пшувня»).

Найпростішим варіантом оздоблення комірців («обшивок») була одноколірна (зелена або синя) орнаментальна смуга, внутрішня площа якої заповнювалася дрібними хрестиками. Слід відмітити, що подібними візерунками декорували лише передню частину комірця, задня – залишалась без оздоблення. На даних сорочках

мотив хрестиків був поширеним і на манжетах, хоча тут їх часто замінювали мотиви ромбів із висиками, квадратики [11].

На жіночих сорочках з с. Загорб Великоберезнянського району комірці оздоблювали вишивкою рослинного характеру. Тут провідним мотивом виступають стилізовані віночки із квіточок та листочків, що послідовно чергуються. Гармонійним доповненням до вишивки комірців на цих сорочках є орнаментальна композиція, нанесена на морщення передньої поли. Під самим ошейником вишивали поперечну вузьку (1,5-2 см) орнаментальну смугу. Зустрічаються її різні модифікації, але обов'язковим елементом є зображення прямого хреста (червоними чи бордовими нитками). Так, наприклад, вишивались «виноградні грона», поміж якими розташовувались хрестики. Іншим варіантом могла бути ламана лінія («кривуля»), на згинах якої подаються хрестики. Під такою орнаментальною смугою вишивали ламану двоступінчасту лінію, яка на морщенні сплющувалась і набирала вигляду двох рядків трикутників, з'єднаних посередині [13; 14].

Зустрічались комірці, на яких передню частину оздоблювали вишивкою рослинного характеру, виконаною технікою низина, у вигляді стилізованих віночків, а задню – геометричного характеру, технікою («хрестик»), у вигляді одного рядка ромбів, обрамленого ламаними лініями («кривулями»). Часто вишивкою оздоблювали лише задню частину комірців, а передню декорували фабричною мережкою («чіпкою»), просіяною атласною стрічкою білого кольору.

Найбільшу увагу привертають орнаментальні композиції вишивки нагрудної (морщеної) частини та плечової частини рукавів жіночих сорочок лемків Великоберезнянщини 20. – 40-х рр. ХХ ст. Тут вишивали цілі композиції із квітів (т.зв. «косиці») [27; 46, с. 71]. Жіноча фантазія витворила безліч їх варіантів. У залежності від розмірів, форми та способу розташування основних та допоміжних мотивів, які формували орнаментальну композицію, утворювались найрізноманітніші квіткові візерунки. Серед них виділимо наступні:

- велика квітка (найчастіше троянда чи ромашка) в оточенні дрібних квіток (ромашок, фіалок, волошок) та листочків, розміщених хаотично [7];

- три квітки, поєднані у віночок за допомогою стебел та листочків. Композицію вишивали у формі «ліри». Найчастіше такими орнаментальними композиціями оздоблювали нагрудну частину сорочок [10];

- три різнокольорові квітки, розміщені у формі трикутника. Навколо них вишиті трілисники та дрібні бутони [12];

- часто поверх морщення нагрудної частини сорочок вишивали по дві орнаментальні ком-

позиції («квітки»). В їх основі лежала велика різнокольорова квітка, навколо якої вишивали стебла, трілисники та дрібні квітки (ромашки, конвалії) [25];

- велика різнокольорова квітка, від стебла якої в бік відходять галузки, що складаються із великих ромашок, дрібних фіалок, та листочків. Над центральною, великою квіткою вишивали два трілисники та дрібні ромашечки [24];

На окрему увагу заслуговують жіночі сорочки із с. Загорб Великоберезнянського району, на яких орнаментальні композиції вишивки наплічної частини рукавів дещо відрізняються від описаних вище. Нами виділено два варіанти:

- послідовне чергування двох мотивів: синьої багатопелюсткової квітки («ромашки»), у незаповнену вишивкою внутрішню площину якої вписана восьмипелюсткова квітка; двох кіл («очок», «очат»), контури яких оздоблені обмітувальним швом, а серцевина заповнена вишивкою, виконаною технікою «низина». Контури «очок» червоні, а серцевина зелена, рідше синя [13];

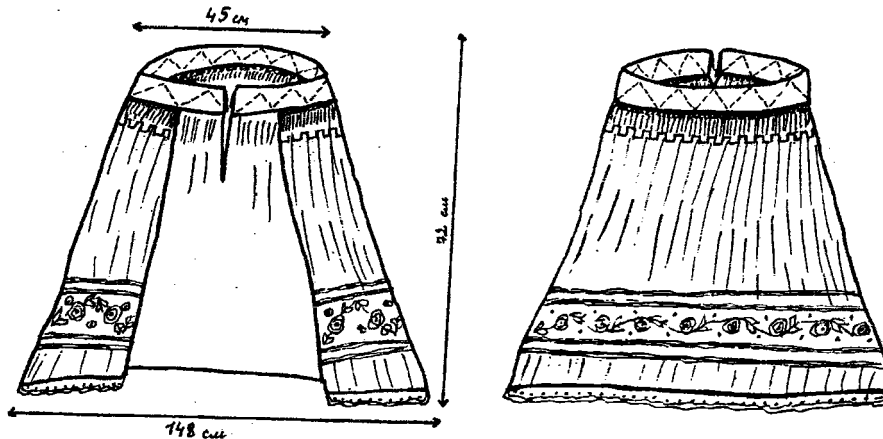
- багатопелюсткові квітки із круглою внутрішньою площиною у формі різнокольорових концентричних кіл, поєднані у галузку завдяки тоненьким стеблам та дрібним листочкам [14].

Дівчата збиралися прясти чи вишивати в одній хаті (хижі). Вишиваючи квіткові узорі, вихваляючись одна перед одною, вони часто казали: «Ой, таку м си квітку на грудях нашила» [27].

Поясним жіночим вбранням лемків Великоберезнянщини були спідниці («фартухи», «біленики», «ряшеники»). Шили їх із 2-6 піл домотканого лляного полотна або фабричної матерії. Спереду вшивали шматок домотканого конопляного полотна, який не декорували вишивкою. Поверх нього одягали фартух. Посередині верхньої частини передньої пілки робили поздовжній розріз (15-20 см), що зав'язувався на плетені шнуручки. Верхню частину спідниць, крім передньої, не декорованої пілки, збирали («рамили») на 2-4 нитки. Нижню частину ряшеників декорували 2-10 горизонтальними загинками, поміж якими вишивали рослинні візерунки. Завдяки такому прийому збирання пілок між морщенням верхньої частини спідниці та горизонтальними загинками утворювались дрібні (0,5 см) складочки («рями», «ряси»). До верхньої частини спідниці, поверх морщення, пришивали **широкий** пояс (5-8 см), утворений шляхом загинання **шматка домотканого конопляного** полотна навпіл по довжині. Низ **святкових спідниць**, крім передньої домотканої пілки, **декорували** гачкованою мережкою («чіпкою») **ручної** роботи, або ж фабричними **мережками**, **як і сорочки**, найчастіше оздоблювали **рослинного характеру, виконаною технікою «низина» («гладь» («мотано»): поверх морщення з**

частині та між горизонтальними загинками. Візерунок вишивки, як правило, мав вигляд галузки, яка складається із стилізованих квіток, сте-

бел та листочків, які послідовно чергуються (див. рис. 2 а, б) [27].



а) б)  
Рис. 2 а, б. Крій святкової спідниці («біленика», «ряпеника») з с. Верховина Бистра Великоберезнянського району: а) вид спереду; б) вид ззаду. Рисунок автора.

Поверх спідниці жінки одягали фартух («препиначка», «запиначка»). Робочі фартухи шили з домотканого конопляного полотна, а святкові – із відбіленого домотканого лляного полотна, оздобленого вишивкою. Із появою фабричних матеріял фартухи почали шити із шовку чи атласу. Кроїли їх вручну з одного прямокутного шматка (60x70 см, 65x70 см, 68x72 см). У верхній частині полотна чи матерію збирали у вузькі (1-1,5 см) складки, поверх яких пришивали пояси. За шириною поясів можна було визначити вік власниці фартуха. У молодих жінок вона становила 2-3 см, а у старших – 5-8 см. Зустрічались довгі (1-1,5 м) й короткі (35-50 см) пояски. Короткі пояси дорівнювали ширині фартуха у верхній

частині. До них пришивали, або пронизували їх плетеними із вовняних ниток шнурочками, за допомогою яких зав'язувались фартухи. Фартухи оздоблювали різноманітними фабричними стрічками («фарбітками»), машинними швами («шнурками», «крайками»), між якими вишивали рослинні візерунки. Завершувались фартухи традиційною для лемків мережкою («чіпкою») як ручної роботи, так і фабричною. Їх контури, зазвичай, мали форму хвилястих ліній, а внутрішня площа була закомпонована рослинними мотивами – викладеними у ряд стилізованими трояндами, ромашками, фіалками (див рис. 3) [26; 41, с. 202-203].

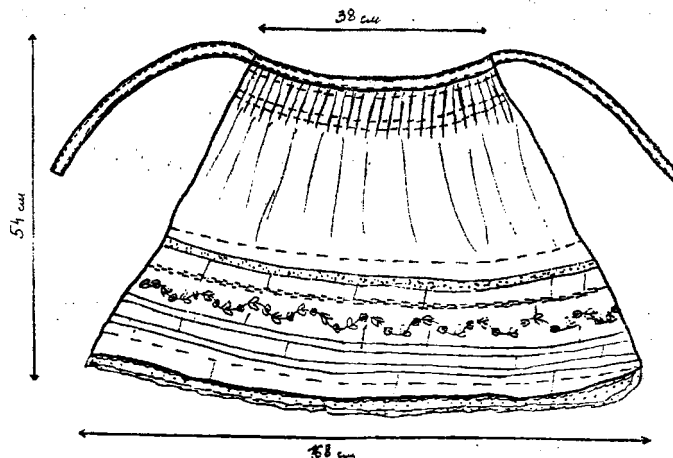


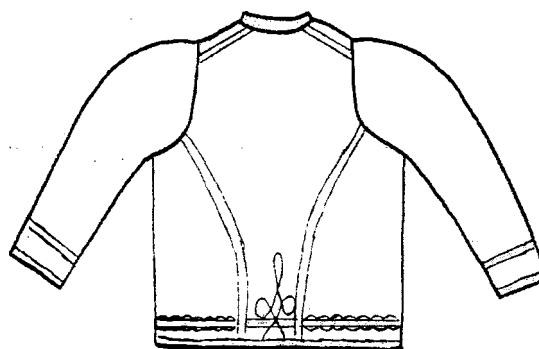
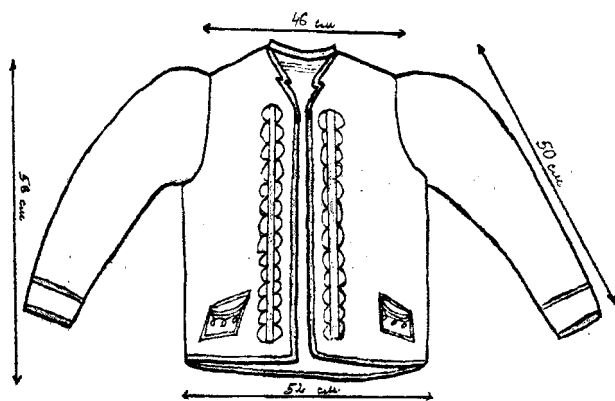
Рис. 3. Фартух («препиначка», «запиначка») з с. Загорб Великоберезнянського району. Рисунок автора.

Лемки Закарпаття спідницю разом із фартухом під'язували тканим вовняним поясом («плетінка», «пасина») бордового, червоного, рожевого чи зеленого кольорів. Пояс мав гармонійно відповідати кольорові вдягненої у певний день спідниці, тому його обирали прискіпливо і

зі смаком. Плетли пояси із вовняних ниток простим плетінням («на решутку») або більш складним перебираним («переплітаное у косичку»). Нитки фарбували бузиною («базником»). Довжина поясів сягала від 150 до 230 см, ширина – 5-6 см. У старших жінок пасина мала тричі обі-

йти стан, зав'язувалася так, щоб кінці спадали ззаду. Характерною особливістю святкових довгих плетених поясів лемків Великоберезнянщини було те, що завершувались вони плетеними «у косичку» шнурочками з різнокольоровими («всякої фایти») китичками («бйбами»). Зустрічались пояси, у яких плетені шнурочки завершувались зшитими із різнокольорових ниток гудзиками («кругами», «буклями»). Могло бути багато дрібних гудзиків чи китиць, або лише 2-3 великі [3; 8; 23; 27].

Молоді жінки підперезувались короткими (60-65 см) широкими (5-7 см) поясами. Плетли їх так само із вовняних ниток перебираним плетінням («переплітаное у косичку»). Зав'язувались вони збоку за допомогою двох гудзиків та петельок і обходили стан жінки тільки один раз. Передню частину пояса декорували шістьма маленькими або трьома великими гудзиками, у основі яких лежали кружечки із твердого картону, обмотані домотканим полотном. Лицеву частину гудзиків оздоблювали вишивкою у вигляді стилізованої квітки із серцевиною з білого бісеру. Контури квіток обмітували «петельчатим швом». При оздобленні гудзиків, крім бісеру, могли використовувати й дрібні паєтки [4; 5].



а) б)

Рис. 2 а, б. Крій жіночого сукняного піджака («сірака», «серака») з с. Завосино Великоберезнянського району: а) вид спереду; б) вид ззаду. Рисунок автора.

З 20-х рр. ХХ ст. широкого поширення набули сукняні піджаки («сіраки», «сераци»). Жіночі сіраки були короткі, до пояса. Кроїли їх із трьох шматків домотканого сукна. На передніх полах робили дві прорізнi кишени. Контури сірака та кишень молодих дівчат обшивали фабричною бархатною («баршуновою») матерією синього або голубого кольору, а старших жінок – чорного. Під сірак, у зимову пору, одягали сукняні безрукавки («камізельки»). На початку ХХ ст. молоді дівчата мали на рукаві сірака («через руку») шматок білого («білавого») полотна («шафлик»). У чоловіків шафлики пришивали до коміра («галіра») (див. рис. 4 а, б) [27].

У холодну пору жінки поверх сорочки і вшитки накидували на плечі вовняну хустку («кестеман», «кістеман») зеленого, чорного кольору

Невід'ємною складовою жіночого традиційного одягу були безрукавки («візитки», «лайбики», «камізельки»), які виготовляли із різних матеріалів: домотканого сукна, полотна, фабричної матерії. По довжині безрукавки сягали пояса. Застібувались камізельки спереду на гудзики або ж металеві петельки. Найпоширенішими були коричневі, чорні, сірі безрукавки. У лемківських селах побутовали безрукавки («лайбики») із атласної чи бархатної матерії. Крій прямиий, складався з двох шл: суцільної задньої, та передньої, розділеної на дві частини з глибоким вирізом горловини. Наявні глибоко врізані пройми рукавів. Контури лайбиків прикрашали білою фабричною стрічкою, смужкою бархатної матерії. На деяких безрукавках спереду пришивали дві кишени. Лайбики декорували пишною вишивкою рослинного характеру.

Верхнім плечовим одягом лемків Великоберезнянського району була гуня («гунча») нижче пояса, виткана із вовняних і конопляних ниток. Основа сукна конопляна, піткана вовняними нитками. Побутовала також і довга гуня, попереочною крою з довгим ворсом («коструби»). Довгі гуні зав'язували двома шнурками («ощінками») [33, с. 358].

або в клітинку. Дана хустка була квадратної форми, з чотирьох сторін закінчувалась стряпками. Кінці хустки перехрещувались на грудях і зав'язувались на спині, або кріпились шпилькою під шиєю.

Волосся жінки заплітали в одну косу, вплітаючи в неї стрічки («заплітки», «волічки»). Стрічки («заплітки») робили із вовняних ниток бордового (червоного) та зеленого кольорів. Брали два пучки бордових, один пучок зелених ниток і разом із волоссям заплітали у косу. Всі три пучки завершувались плетеними шнурочками із вовняними гудзиками («буклями») на кінцях [21; 22]. Побутовали також і вузькі стрічки («волічки»). Плетли їх із вовняних ниток червоного та зеленого кольорів. Вони складались із довгої (110-120 см) червоної стрічки. Посередині до неї

прив'язувати зелену стрічку й разом їх вплітали у коси. У обох випадках центральною є зелена стрічка, а бічними – бордові або червоні [19; 20].

Весільним атрибутом нареченої був вінок («весільний вінець»), який плели із часнику («чесноку») та барвінку, а з 40-х рр. ХХ ст. у побут увійшли куповані («купчі») вінки. До вінків дружок пришивали довгі стрічки («пантлики»).

Цікавим є обряд, пов'язаний із походом за барвінком. За ним ішли ранком у день весілля 2-3 старші жінки, 2-3 дружки, кухарки та староста. По дорозі зустрічали молодого з друзями. Коли дві процесії зустрічалися, то старости один одному співали жартівливих пісень. Староста молоді співав:

У вас староста пелехатий,  
Не пушаємо го до хати.  
Староста молодого на це відповідав:  
А ми свого причесали,  
А де хоче, то го пушавуть.

Після цього разом йдуть за барвінком. Староста молодого та дружки співають:  
Ой, барвінку шелеснатий,  
Ти, Володьку (ім'я молодого) вже женатий.

Коли вже прийдуть до барвінку, то співають:

Та, вінку, мій вінку  
З чесноку і з барвінку  
Том тя доносила справедливу дівку.  
Я свій вінок доносила  
Своїй родині ганьбу не зробила.

Дружба ріже барвінок ножничками. Ріже до тих пір, поки не наріже повну тарілку («танір») із совою хусткою («жебаловкою»). Коли ріже, то співає:

Та прийшли сь ми в чисте поле,  
Наше зілля дороге.  
То не зілля, лем барвінок  
Нашів младів на вінок [27].

Коли дівчина виходила заміж («відавала-ся»), її одягали («вдівали») у все біле: сорочку («блужку»), спідницю («складуваник»), білі куповані («купчі») шкарпетки («штримфлі»). Весільну блужку оздоблювали вишивкою на грудях, на плечах, на обшивці (вузенька – на палець). Поверх блужки одягали намисто – «драбинку». На шкарпетки одягали шкіряні топанки із високими «сарамми». Шкарпетки мали бути вище на два пальці від топанок.

До церкви, на вінчання, молода ішла у вінку. Старша жінка («бабка») з родини нареченої несла до церкви вишиваний чіпець («чупець»), який після вінчання одягали на голову молоді. У с. Стужиця була одна жінка, що шила «чупці» на замовлення. До весільного чіпця були пришиті три шнурки (зелений, червоний («ружовий»), голубий), кожен з яких був із різним узором. Згори на чіпці було тверде («твердое») полотно з конопель, а спереду, на чолі три квадратики із дзеркала («веретко»). Поверх чіпця одягали біле полотенець. Коли священик («піп») повинчав молоду пару, кладе на голову молодій чепець. Жінка, яка стоїть біля молоді, поверх чепця одягає на неї білу хустку, що застібується спереду, під підборіддям, на шпильку [27].

Чепець був обов'язковим елементом вбрання заміжньої жінки. Низ чепців оздоблювали різнокольоровими фабричними стрічками або ж гачкованими мережками («чіпками»). Біля них

пришивали фабричні стрічки («ленти»), декоровані вишивкою рослинного характеру. Характерною особливістю чепців лемків Великоберезнянщини, було те, що їх передню частину декорували («парадили») бісером («монистом») та дрібними паетками. За допомогою паеток, зібраних на нитку, викладали ламану лінію («кривулю»), на заломах якої вишивали стилізовані квітки із білого чи золотистого бісеру. Серцевинки квіток робили із бісеринок синього, жовтого, рідше – червоного та зеленого кольорів. До задньої морщеної частини чепців пришивали довгу (30-60 см) фабричну стрічку («партицю»), декоровану вишивкою рослинного характеру. Партиця спадала на плечі, біля коси, а її кінці запинались у пояс [27].

Чепці носили до 60-х рр. ХХ ст. Заміжні жінки, які згадували життя до весілля, часто співали:

Кыбы мені ни чипець, не червона хустка  
Я би собі погуляла як у воді гуска [32, с. 213].

Голову пов'язували хусткою («хустя», «кестеманча»). У молодих жінок хустки були яскравими, у старших – темніші. Поширеними були хустки, на яких вишивку розміщували на тому куті виробу, що спадав на плечі. Композиційні структури стрічкового характеру сформовані з букетів чи окремих рослинних мотивів. Характерним явищем для вишивок хусток є розміщення у внутрішньому куті, між двома виши-

тими стрічками мотиву дерева життя. Він виростає з кута з'єднання стрічкових структур або розміщений локально на відстані 3–4 см від них, часто оточений дрібними рослинними мотивами. Візерунки поліхромні. Переважають світлі відтінки рожевого, оранжевого, червоного, вишневого, голубого, зеленого, коричневого кольорів [17; 34, с. 260].

Одним із компонентів жіночого вбрання були прикраси («монистята», «бархатки», «баршанка») шириною 1-3 см, довжиною – 20-40 см. На шії, крім мониста, яке ще називали «світлячками», носили вузькі чорні бархатки. Заміжні жінки купували зелене, золотисте, голубе намисто. Під час посту носили фіолетове і чорне намисто. Жінки старшого віку одягали чорне або біле намисто.

Із взуття у лемків були поширені постоли («бочкори», «ходаки») із воллової, коров'ячої, кіньської шкіри. Бочкори міг зробити собі кожен. У постоли одягали онучі або в'язані шкарпетки («штримфлі», «фусиклі»), які обмотували шкіряними ремінцями («обуванці»), довжиною 1,5 м і шириною 1 см. Побутували також і шкіряні чоботи («чизми»), які робив сільський швець («шустер»), що купував шкіру в магазині. Носили також і «дерев'яники», підошва яких була дерев'яною, а верх шкіряним [27; 33, с. 359].

Чоловіче вбрання лемків Закарпаття складалось із сорочки, полотняних штанів («гатеї»), зимових сукняних штанів («холошнів»), «калош-

нів»), шкіряного поясу («чересу»), гуні, піджака («сірака»), головних уборів та взуття.

Були поширеними чоловічі сорочки кількох типів, які зазнавали змін упродовж побутування. Ще на початку ХХ ст. одяг виготовляли вручну із домотканого полотна. Матеріалом для виготовлення домашнього полотна були конопляна та лляна пряжа. Сорочки з домашнього полотна шили до середини 1920-х років, а згодом, почали купувати у магазинах білу фабричну матерію («купче полотно»). Буденні сорочки виготовляли з грубішого конопляного полотна, а святкові, зазвичай, з тоншого вибіленого льняного полотна високої якості.

Крій буденних і святкових сорочок не відрізнявся. При крої полотно згинали в тому місці, де мав бути плечовий шов, робили отвір для голови, передне полотнище розрізали на грудях. Розріз («розпірку») зав'язували шнурками, стрічкою або застібали гудзиками. Сорочки кінця ХІХ ст. не мали коміра, а лише вузьку обшивку («рубєць»). Рукави були широкими, без манжетів (див. рис. 5). Іноді рукави були короткими (до ліктів), щоб не заважали при роботі. З часом сорочки почали шити з коміром. Дослідники лемківського одягу Р. Рейнфус [54], Ю. Тарнович [48, с. 91-115], М. Мушинка [42, с. 254], Г. Стельмашук, Г. Худик, Д. Дмитриків [47, с. 324-346] підкреслюють, що давніші сорочки або не оздоблювалися вишивкою, або вона була скромною.

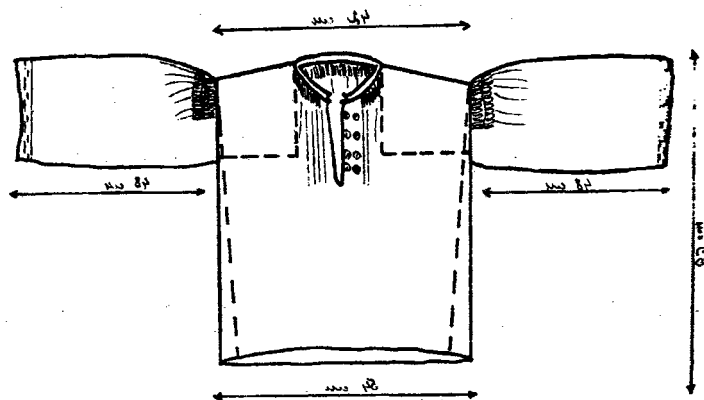


Рис. 5. Крій чоловічої сорочки кінця ХІХ ст. з с. Стужиця Великоберезнянського району. Рисунок автора.



На неділю і свято чоловіки одягали білу лляну сорочку з голубими гудзиками, нашитими в два ряди вздовж поздовжнього розрізу. Чоловік, який мав сорочку із голубими гудзиками вважався багатим.

З початку ХХ ст. поширились чоловічі сорочки («гуцулки»), які поступово почали при-

крашати багатою вишивкою. Коли хлопець виріс і хотів женитися, наречена («фраерка») мала вишити йому сорочку («гуцулку»). Якщо вона не вишила, то це означало, що вона його не любить (див. рис. 6) [27].

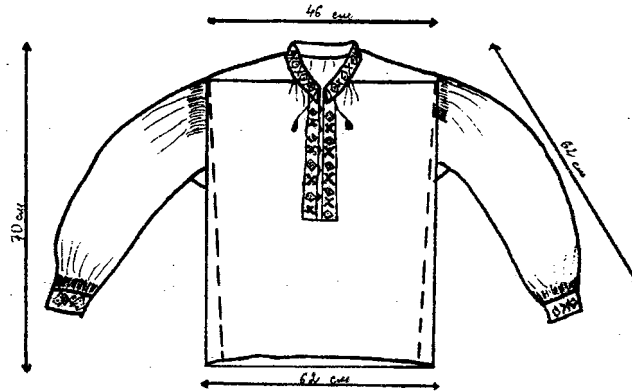


Рис. 6. Крій чоловічої сорочки («гуцулки») з с. Лубня Великоберезнянського району. Рисунок автора.

Святкові сорочки вишивали білими нитками. До найперших зразків можемо зарахувати сорочки, оздоблені на грудях двома вузькими смужками, виконаними хрестиковою технікою. Згодом до білих ниток додавали чорні, а з плином часу й інші кольори. Вишивка стала поліхромною, переважали червоні, сині, жовті й зелені барви. З обох боків розрізу розташовували по одній смужці. Комір найчастіше оздоблювали червоно-синьою вишивкою [43, с.81].

Найпишнішою вишивкою оздоблювали «нагрудники», вздовж розрізу («розпірки») передньої поли. Розрізняють широкі нагрудники, які шили з лівого від розпірки боку або ж вузькі, що складались із двох поздовжніх орнаментальних смуг обабіч розпірки. У фондах Закарпатського музею народної архітектури та побуту зберігається чоловіча сорочка із с. Загорб з широким нагрудником. В основі орнаментальної композиції вишивки лежать великі ромби, суміжні кути яких дотикаються. Внутрішня площина ромбів закомпонована стилізованою квіткою, роль пелюсток якої виконують подвійні завиточки червоного та синього кольорів. Завиточки та трикутники, що послідовно чергуються, були основними мотивами вузьких обрамляючих смуг [18].

Під час експедиції на Великоберезнянщину, у с. Лубня, нами була віднайдена чоловіча сорочка із вузьким нагрудником, оздобленим вишивкою геометричного характеру, виконаною технікою «низина». Візерунок вишивки складається із великих ромбів, внутрішня площина яких закомпонована п'ятьма маленькими ромбиками, викладеними у формі прямого хреста. Великі ромби послідовно чергуються із мотивом «баранячих ріжок», розмішених у два ряди [27].

Крім передньої частини сорочки («нагрудника») та коміра, також вишивали манжети. Найпоширенішою технікою вишивання була хрестикова. Композиційні схеми («хлопські узори») утворювалися з геометричних елементів. Часто декором чоловічої сорочки було лише нашиття голубих гудзиків спереду, на які застібувався розріз [33, с. 359; 50, с. 103].

Як жіночі, так і чоловічі сорочки прасували («біглювали») наступним чином. Сорочку складали на лаві, загинаючи назад рукави, потім скручували («намотували») на качівку. Брالی у праву руку за ручку карбований, урізаний на зубчики («на карби») праник, клали його на сорочку і лівою рукою, притиснувши, качали сорочку то в один бік, то в другий («вперед-взад»). Сорочка виходила м'яка, випрямлена [27].

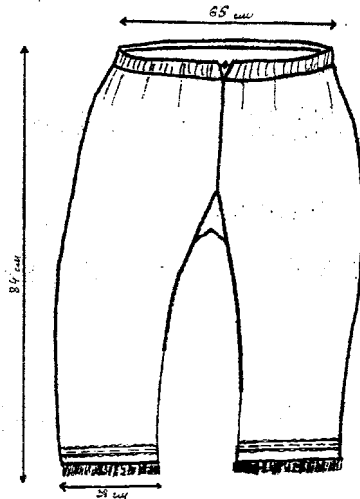


Рис. 7. Крій чоловічих полотняних штанів («гатай») з с. Стужиця Великоберезнянського району. Рисунок автора.

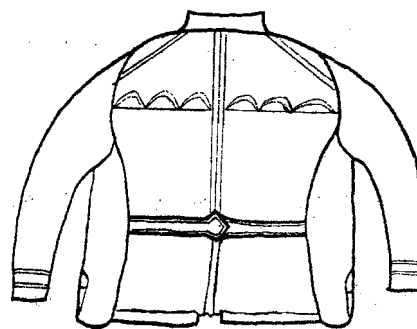
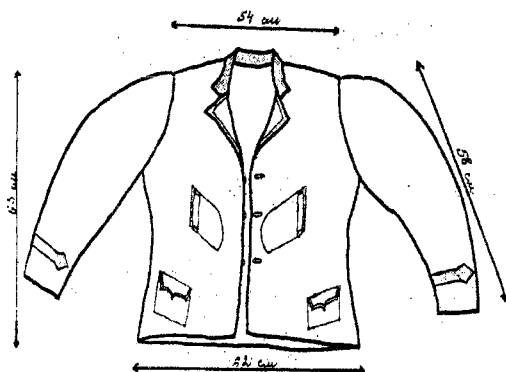
Поясне чоловіче вбрання лемки виготовляли відповідно до функціонального призначення. До роботи одягали штани («гати»), під якими носили «гачі», тобто вид спідньої білизни, шитої з домотканого полотна гіршої якості. Гати, шиті на щодень, до роботи, були без декоративного оздоблення. Шили їх на 7-10 см довшими за спідні «гачі». На гатах замість реміня був «гачник», який робили з вовняних ниток або із шматків шкіри. На верхніх штанах пришивали кишеню («жеб»), щоб можна було покласти люльку («піпу»). Якщо на штанах не було кишені, то люльку клали за комір («галір») сорочки (див. рис. 7). У спекотні дні чоловіки працювали лише в гачах. У холодну пору до роботи, вдягали штани («колошні», «калошні»), пошиті з грубого домотканого білого або сірого сукна («постав»). Штани шили з ромбовидною клином («ласткою») між штанинами [27].

У свято сорочку підперізували шкіряним ременем («чересом»), завширшки 20 – 25 см, з витисненим на ньому орнаментом. У поясі були відділення («схованки») на гроші, тютюн, сірники. Застібався ремінь на дві або три пряжки. До роботи ремінь був вузький і без декору [47, с. 328].

До верхнього чоловічого одягу належить

коротка (до стегон) біла гуня прямого крою. Найчастіше гуні носили не вбраними в рукав, а накинутими на плечі, що називалося «на плечко». На гуні були пришиті кишені. Білі гуні обшивали чорним шнурком, а темні – червоним. Гуня з ворсом («кострубами») була обов'язковим елементом весільного вбрання наречених [55, с. 39].

З 20-х рр. ХХ ст. гуні поступово витісняються кожухами («сіраками»), які носили як влітку, так і взимку. Чоловічий сірак відрізнявся від жіночого розміром коміра, нашивок на рукавах. Найчастіше зустрічались сіраки, пошиті із темно-сірого чи темно-коричневого сукна. Більшість сіраків мали відкидний («закочений») комір («галір»). Застібувались сіраки на 3-4 гудзики. На передніх полах робили чотири прорізні кишені. Рукави були довгими, нижню частину декорували поздовжніми петлями з видовженим кінцем трикутної форми. Задня пола у нижній частині збиралась у дві зустрічні складки («фавди»). Над складками, на рівні пояса, пришивали декоративний поясок, що складався із двох петель. Контури сіраків та всіх його деталей оздоблювали машинними швами та вузькими смужками з фабричної бархатної («баршунової») матерії (див. рис. 8) [15].



а) б)

Рис. 2 а, б. Крій чоловічого сукняного піджака («сірака», «серака») з с. Загорб Великоберезнянського району: а) вид спереду; б) вид ззаду. Рисунок автора.

Сіраки використовували під час різдвяних обрядових дійств. На Святвечір жінка підходила до хати («хижі») і на поріг стелила навиворіт («наруби») сірак, зачиляла у криниці воду, йшла з нею і кланялася: «Дай, Боже, щасливий Святий вечір, дай, Боже, здоров'я». Хазяїн ніс в правій руці снопик, а в лівій – солому. На столі вже горіла свічка. Господар заходив через поріг і казав те ж саме: «Дай, Боже, щасливий Святий вечір, дай, Боже, здоров'я». Клав на стіл снопик. Коли він зайшов до хати, сірак з порога забирали, замикали двері, солому (3-5 стебел) клали за ікону (образ Божий) [27].

Волосся у чоловіків було довге, розчесане на два боки на проділ і спало на плечі. Голови покривали капелюхами різної форми. Найпоширенішими були капелюхи («клебані», «клебанки») чорного, темно-синього, зеленого кольорів, які прикрашали пір'ям із дикої сойки, сороки, «чвереки», пером півня («когута»), різноманітними штучними квітками, шпильками з кольоровими головками. Весільні шапки чоловіки оздоблювали прикрасами («фарговами») із пір'я та квітів. Взимку голову, ший, вуха обмотували сукном чорного, червоного, зеленого кольору і зверху на голову клали капелюх. У лемків Великоберезнянщини побутовали чорні або білі зимові («зимушні») шапки («чиплі»), які шили хутром назовні, зсередини підшивали полотном [27; 47, с. 330].

Влітку носили солом'яні шапки («шираки»), виготовлені з пшеничної соломи.

Основним взуттям були шкіряні постолі («бочкори», «ходаки»), виготовлені з одного шматка шкіри, стягнутої шкіряними шнурками або тонким дротом. Онучі підтримували шнурками («волоками») чорного кольору. Високо не підв'язували. У великі морози під онучі до ніг підстеляли солому. Коли було слизько, ходаки підв'язували грубими конопляними мотузками. Поширеним взуттям були чоботи («чизми»). Перед взуванням у чоботи одягали вовняні шкарпетки («штрифмлі»). Поширеним видом взуття були дерев'яні черевики («дерев'яники»), які виготовляли цілком дерев'яними або з дерев'яною підшовою. На руки в'язали вовняні рукавиці. Робили це чоловіки [27].

З початку ХХ ст. у лемків Великоберезнянщини поширились «гумаки», які кроїли з прямокутного шматка гуми. На них робили невеликі

наскрізні отвори («змітки»), у які просилували нитки, спрядені з овечої вовни («поволоки», «фрамбійки»). Побутувала приказка: «Вплела ти ся біда як поволоки у змітки» [27].

Отже, народне вбрання лемків Великоберезнянщини, як й інших етнографічних регіонів Закарпаття, мало свої локальні особливості. Вони насамперед проявились у колориті одягу, його оздобленні, способах ношення, функціональному призначенні. Для жіночого одягу була характерна пишність у декоруванні вишивкою, а для чоловічого – простота та стриманість.

Традиційний народний одяг лемків Закарпаття зберіг і ряд давньоукраїнських елементів. По всій Україні переважав білий колір, що є давньою слов'янською традицією. Білими були і жіночі та чоловічі сорочки, спідниці, полотняні штани лемків нашого краю. Всюди по Україні носили верхнє плечове сукняне вбрання. У лемків такими були сукняні піджаки («сіраки»). Давнім українським звичаєм був поширений у лемківських селах Великоберезнянщини обряд одягання молодю та друзками барвінкового вінка. У нашому випадку до барвінку додавали часник. Але попри спільні риси у одязі лемків виділяються і самобутні, характерні особливості лише для цієї локальної етнографічної групи. Свою специфіку мають оздоблення вишивкою жіночих сорочок, безрукавок («візиток»). Для лемків характерна своя термінологія для вбрання.

Аж до 70-х рр. ХХ ст. деякі жінки у лемківських селах Закарпаття виготовляли одяг із тканин домашнього виробництва. Основним матеріалом був льон, коноплі вовна, шкіра. Крій був простим, зумовленим шириною домотканого полотна. Це сприяло і тому, що кожна жінка могла сама собі пошити одяг. У результаті розвитку капіталістичних відносин, утворились умови для виготовлення фабричних тканин, які дедалі більше почали проникати у побут народу і витіснити домотканий матеріал.

Після Другої світової війни молодь перестала носити традиційний народний одяг. Цієї традиції дотримувались жінки старшого віку. І по сьогодні, у них можна знайти цікаві взірці традиційної жіночої народної носі, рідше – чоловічої. Досить часто елементи традиційного народного костюму стають атрибутами виступів фольклорних ансамблів.

#### Джерела:

1. Фонди Закарпатського музею народної архітектури та побуту, інвентарний номер (далі ФЗМНАП О:) – О: 389/180;
2. ФЗМНАП О: 3181/1310.
3. ФЗМНАП О: 3233/1361.
4. ФЗМНАП О: 3238/1366.
5. ФЗМНАП О: 3239/1367.
6. ФЗМНАП О: 5054/2391.
7. ФЗМНАП О: 5138/2422.

8. ФЗМНАП О: 5172/2597.
9. ФЗМНАП О: 5335/2499.
10. ФЗМНАП О: 5336/2500.
11. ФЗМНАП О: 5337/2501.
12. ФЗМНАП О: 5338/2502.
13. ФЗМНАП О: 5702/2587.
14. ФЗМНАП О: 5704/2589.
15. ФЗМНАП О: 5710/2595.
16. ФЗМНАП О: 5712/2597.
17. ФЗМНАП О: 5714/2599.
18. ФЗМНАП О: 5715/2600.
19. ФЗМНАП О: 6098/2807.
20. ФЗМНАП О: 6099/2808.
21. ФЗМНАП О: 6908/3179.
22. ФЗМНАП О: 6909/3180.
23. ФЗМНАП О: 11032/4271.
24. ФЗМНАП О: 11437/4408.
25. ФЗМНАП О: 11438/4409.
26. ФЗМНАП О: 13765/356.
27. Польовий матеріал, зібраний у сс. Стужниця, Загорб, Лубня, Верховина Бистра Великоберезнянського району // Архів автора.
28. Білан М.С. Український стрій / М.С. Білан, Г.Г. Стельмашук. – Л.: Фенікс, 2000. – 381 с.
29. Бурачинська Л. Український народний одяг / Л. Бурачинська. – Торонто–Філадельфія: Світова Федерація Українських Жіночих Організацій. Комісія Народного Мистецтва, 1992. – 310 с., іл.
30. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології / Ф. Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 335с.
31. Горинь Г.Й. Народні промисли лемків Закарпаття / Г.Й. Горинь // Народна творчість та етнографія. – 1986. – №4. – С. 46–49.
32. Гошовський В. Українські пісні Закарпаття / В. Гошовський. – Львів: Національна Академія наук України, Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника, 2003. – 440 с.
33. Грибанич І. Народний одяг лемків Тур'янської та Ужанської долин кінця XIX – 40-х років XX ст. / І. Грибанич // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. – Вип. IX-X. – Ужгород: ІВА, 2010. – С. 356–361.
34. Захарчук-Чугай Р.В. Вишивка / Р.В. Захарчук-Чугай // Лемківщина: Історико-етнографічне дослідження: У 2-х т. – Л., 2002. – Т.2. Духовна культура. – С. 256–273.
35. Захарчук-Чугай Р.В. Українська народна вишивка. Західні області УРСР / Р.В. Захарчук-Чугай. – К.: Наукова думка, 1988. – 191с.
36. Енциклопедія українознавства. – Львів, 1994. – Т.4. – С.1275.
37. Красовський І. Лемки – етнографічна група українського народу / І. Красовський // Народна творчість та етнографія. – 1969. – №4. – С. 19-23.
38. Красовський І. Матеріальна культура лемків північних схилів Карпат XIX – початку XX ст. / І. Красовський // Науковий збірник української культури у Свиднику. – Вип. 13. – Братіслава, 1988. – С.301–361.
39. Красовський І. Хто ми, лемки... / І. Красовський, Д. Соляно. – Львів, 1991. – 321с.
40. Маковский С.К. Народное искусство Подкарпатской Руси / С.К. Маковский. – Прага: Пламя, 1925. – 156 с.
41. Матейко К. І. Український народний одяг / К.І. Матейко. – К.: Наукова думка, 1977. – 205 с.
42. Мушинка М. Одяг / М. Мушинка // Лемківщина: земля – люди – історія – культура. Матеріальна культура. – Т. 2 – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1988. – С. 145-161.
43. Петрякова М. Етномистецькі особливості чоловічого традиційного вбрання лемків / М. Петрякова // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва. – 2006. - №9. – С. 78-89.
44. Полянская Е.В. О сходстве и взаимовлиянии в одежде различных этнических групп Закарпатья Е.В. Полянская // Карпатский сборник: Труды Международной комиссии по изучению народной культуры Карпат и прилегающих к ним областей. – М.: Наука, 1976. – С. 65–68.
45. Потушняк Ф. Руський народний одяг (переклад з угорської: Х. Кліса-Гальчак; передмова та примітки М. Тиводара) / Ф. Потушняк // «Науковий та мистецький світ Федора Потушняка»: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження видатного українського письменника і вченого (15-16 квітня 2010 р.). – Ужгород: Ліра, 2010. – С. 421-450.
46. Симоненко І.Ф. Народна вишивка Закарпаття / І.Ф. Симоненко // Матеріали з етнографії та художнього промислу. – К., 1957. – С. 56-85.

47. Стельмашук Г. Одяг / Г. Стельмашук, Худик, Д. Дмитриків // Лемківщина: Історико-етнографічне дослідження, у 2-х т. Т. 1. Матеріальна культура. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. – С. 324-346.
48. Гарнович Ю. Народна ноша / Ю. Гарнович // Матеріальна культура Лемківщини. – Краків: Українське видавництво, 1941. – С. 123-143.
49. Тиводар М.П. Етнографічне районування українців Закарпаття (за матеріалами традиційної культури другої половини XIX – першої половини XX ст.) / М.П. Тиводар // *Carpathica – Карпатика*. – Випуск 6: Етнічні та історичні традиції населення Українських Карпат кінця XVIII – XX ст. – Ужгород, 1999. – С. 4-64.
50. Тумова М. Народная одежда на Подкарпатской Руси / М. Тумова // *Подкарпатська Русь*. – Прага, 1942. – С. 74-104.
51. Худик А. Народне вбрання відбиток історії народу / А. Худик // Народний календар на 1991 рік. – Ужгород: Словацьке педагогічне видавництво, 1990. – С. 96-97.
52. Худик А. Народний одяг українців Східної Словаччини / А. Худик // *Берегиня*. – 2004. - №3. – С. 71-80.
53. Шмелева М.Н. Типы женской народной одежды украинского населения Закарпатской области / М.Н. Шмелева // *Советская этнография*. – 1948. – №2. – С. 130 – 146.
54. Reinfuss R. Lemkowie – Wierchy. – 1936. – № 4. – S. 32.
55. Reinfuss R. Sladami Lemkow.– Warszawa: Wyd PTTK «Kraj», 1990. – 174 s.

### РЕЗЮМЕ

#### ТРАДИЦИОННАЯ НАРОДНАЯ ОДЕЖДА ЛЕМКОВ ВЕЛИКОБЕРЕЗНЯНЩИНЫ КОНЦА XIX – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА

Коцан В.В. (Ужгород)

В данном исследовании на основании полевого материала, научной литературы, фондовых собраний этнографических, историко-культурных и краеведческих музеев области автором проделан комплексный анализ народной одежды лемков Великоберезнянщины. Отдельно представлено детальное описание женского и мужского комплексов одежды исследуемого региона. При их характеристике основное внимание обращается на детали кроя отдельных компонентов одежды, подаются зарисовки кроя. Локальной своеобразности сорочкам придавала вышивка, закомпонированная в множество орнаментальных композиций. Характеристику традиционной народной одежды лемков Закарпаття автор дополняет сведениями об обычаях и обрядах, связанных с тем или иным видом одежды. На отдельное внимание заслуживает свадебная одежда и народная обрядовость, связанная с ней.

**Ключевые слова:** одежда, лемки, сорочка, крой, вышивка, юбка, передник, пояс, гуня, серак, платок, чепец, заплетки, монисто, мужские брюки, шапки.

### SUMMARY

#### TRADITIONAL FOLK CLOTHES OF LEMKY OF VELIKOBEREZNYANSCHINI IN THE END OF XIX – THE FIRST HALF OF XX CENTURY

V. Kotsan (Uzhhorod)

In this research on the basis of the field material, present literature, fund collections ethnographic, historical-cultural and regional museums of area an author is conduct the complex analysis of folk clothes of lemky of Velikobereznyanschini. The detailed description of womanish and masculine complexes of dress of the probed region is separately given. At their description basic attention applies on the detail of cutting out of separate components of dress, picture of cutting out is given. Local originality shirts embroidery gave, presenting in the great number of variants of ornamental compositions. An author successfully complements description of traditional folk clothes of lemky Transcarpathian region information about customs and ceremonies the dresses related to the that or other kind. Separate attention is deserved by a wedding dress and rite related to him.

**Keywords:** dressed, lemky, shirt, cutting out, embroidery, skirt, apron, belt, gunya, sirak, shawl, chepets, zaplitki, necklace, masculine trousers, caps.